

УДК 658.5:330.356.3
ББК 65.301-80

Непран А.В., Тимченко І.Є., Чорна Т.І.

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ПРОМИСЛОВOSTІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДИНАМІКУ ПОКАЗНИКІВ КАПІТАЛОМІСТКОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Харківський економіко-правовий університет,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра фінансів і кредиту,
61080, м. Харків, просп. Гагаріна, 187,
тел.: 0577201921; 7201941,
e-mail: deans-office@hepu.edu.ua

Анотація. У статті розкривається зміст основних напрямів сучасної структурної політики в промисловості України, оцінюється вплив структурних зрушень на показники ефективності виробництва.

Ключові слова: структурні зрушення, промислова політика, капіталомісткість, ефективність, капітальні вкладення.

Annotation. In the article open up maintenance of basic directions of modern structural policy in industry of Ukraine, influence of structural changes on the indexes of efficiency of production is estimated.

Key words: structural changes, industrial policy, capital-intensiveness, efficiency, capital investments.

Вступ. В Україні протягом останніх років трансформація структури промисловості відбувалася за межею прогресивних тенденцій. Галузева структура промисловості має переважно сировинний напрям з невинним зростанням питомої ваги енерго-, матеріаломістких і екологічно небезпечних виробництв, що практично виключає можливість подальшого економічного зростання і перешкоджає вирішенню актуальних соціально-економічних завдань.

Прискорення економічного розвитку країни потребує відповідних змін структури промислового виробництва, розробки й послідовного проведення в життя прогресивної структурної політики. Концепція реструктуризації промисловості знайшла відображення в задекларованих програмних документах [1; 2]. Головний пріоритетний напрям – прискорений розвиток переробної промисловості на новій технічній основі та створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках на основі переходу на інноваційну модель розвитку. Проте відсутність практичних кроків з боку влади не призвела до реалізації задекларованих цілей.

Проблемам структури промислового виробництва в українській економічній літературі присвячені роботи В. Гейця [3], А. Альоші [4], М. Якубовського [5], Ю. Кіндзерського [6], А. Золотарьова [7], І. Одотюка [8] та ін. Проводячи системний аналіз чинників і тенденцій розвитку промисловості України, О. Кириченко та О. Харченко роблять висновок, що економіка України позбавлена інвестиційних і реноваційних можливостей для ефективного оновлення основних фондів [9, с.68]. До основних факторів, що стримують перехід на інноваційний шлях розвитку, А. Альоша, В. Вишневецький, Л. Збаразька відносять структурне викривлення в бік сектора проміжного споживання та імпортих джерел забезпечення енергетичними ресурсами [4, с.5].

Формування прогресивної структури економіки здійснюється перш за все шляхом створення і прискореного розвитку пріоритетних галузей. Як відомо, у різні історичні періоди роль основних “двигунів” належала різним галузям. Проте в сучасних наукових дослідженнях як пріоритети пропонуються практично всі галузі української про-

мисловості [4, с.5]. Невирішеність багатьох проблем структурної політики визначила й актуальність досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття основних напрямів удосконалення структурної політики в Україні, оцінка впливу галузевих структурних зрушень у промисловості на показники капіталомісткості виробництва.

Результати. Сучасними тенденціями вдосконалення галузевої структури промисловості у світі визнано збільшення питомої ваги машинобудування (у тому числі високоточного) і галузей, що обслуговують споживчий попит. В Україні поки що зарано говорити про галузеву структуру промисловості, яка б повною мірою була адекватною інтенсивному типу економічного зростання. Зміни, що відбуваються в ній тепер, правильніше розглядати як тенденції, що тим не менше дозволяє зробити деякі висновки. Динаміка макроструктури промислового виробництва за 2005–2008 рр. характеризується такими показниками (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка структури приросту реалізованої продукції та капіталомісткість продукції переробної промисловості за 2005–2008 рр. (у%; у фактичних цінах)

	Питома вага галузі в загальному обсязі приросту продукції, %		Питома вага в капітальних вкладеннях у переробній промисловості, %		Капіталомісткість у галузях до капіталомісткості в переробній промисловості, %	
	2005	2008	2005	2008	2005	2008
У цілому в переробній промисловості	100	100	100	100	100	100
у тому числі:						
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів;	24,4	17,0	28,7	26,8	117,3	157,5
легка промисловість;	1,1	0,7	2,2	0,9	204,3	130,3
обробка деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів;	1,2	0,8	2,7	1,6	224,9	199,5
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність;	2,9	2,1	3,8	5,2	128,0	246,9
хімічна та нафтохімічна промисловість;	10,4	8,5	10,6	10,4	101,5	122,8
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів;	25,5	34,0	24,9	21,4	97,7	63,0
машинобудування;	10,8	18,1	10,0	12,6	93,3	69,7
інші галузі промисловості	23,7	18,8	17,1	21,1	72,3	112,0

За досліджуваний період відбувається зменшення питомої ваги в структурі продукції переробної промисловості галузей, що виробляють здебільшого продукцію споживчого призначення. Наприклад, частка легкої промисловості за 2005–2008 рр. зменшилася на 0,4 процентних пункти, а харчової промисловості – однієї з основних галузей, яка виробляє продукцію кінцевого споживання, насамперед, для населення, – зменшилася на 7,4 процентних пункти. Питома вага базових галузей (хімічної та

металургійної промисловості) у структурі переробної промислової продукції становила від 35,9% у 2005 р. до 42,5% у 2008 р. Така структура промисловості не відповідає сучасним вимогам і значною мірою зумовлює низьку конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та світовому ринках.

За останні роки в структурі капітальних вкладень відбулися значні зміни. Так, якщо у 2005 р. питома вага хімічної промисловості та металургії становила 35,5%, тоді як у 2008 р. – 31,9%. На розвиток легкої промисловості зі всього комплексу робіт було направлено 493 млн грн., а в 2008 р. – 440 млн грн. Зменшились обсяги інвестицій в основний капітал при дворазовому зростанні всіх капітальних вкладень у переробну промисловість.

З наведених даних виходить, що найбільший вплив на приріст виробництва здійснюють (через капіталомісткість) зміни в галузевій структурі промисловості, що пов'язані з розвитком металургійного виробництва та виробництва харчової продукції. Зростання частки машинобудування (з продукції та капітальних вкладень) протидіяло збільшенню капіталомісткості продукції в цілому в переробній промисловості.

Одним із важливих факторів зниження капіталомісткості продукції стало збереження високої кон'юнктури цін на основні товари українського експорту, що об'єктивно стримує перебудову вітчизняної промисловості (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягу виробництва й оптових цін у галузях промисловості України у 2005–2008 рр., темпи приросту, %

Галузі промисловості	2006 р. до 2005 р.		2007 р. до 2006 р.		2008 р. до 2007 р.	
	темп зростання	коефіцієнт випередження	темп зростання	коефіцієнт випередження	темп зростання	коефіцієнт випередження
Уся промисловість:						
виробництво,	6,2		10,2		-3,1	
ціни.	9,6		19,5		35,5	
Металургія:						
виробництво,	8,9	1,44	8,3	0,81	-10,6	3,42
ціни.	8,6	0,90	24,5	1,26	47,7	1,34
Хімічна та нафтохімічна промисловість:						
виробництво,	3,2	0,52	6,2	0,61	-6,2	2,00
ціни.	11,2	1,17	13,7	0,70	35,7	1,01
Машинобудування та металообробка:						
виробництво,	11,8	1,90	28,6	2,80	8,6	-2,77
ціни.	9,9	1,03	9,9	0,51	20,0	0,56
Харчова промисловість:						
виробництво,	10,0	1,61	10,0	0,98	-0,9	0,29
ціни.	14,0	1,46	14,0	0,72	27,5	0,77

Характерною особливістю динаміки зростання цін в Україні було: випереджальне в порівнянні із зростанням цін на промислові товари в цілому зростання цін на продукцію хімічної промисловості та металургії і більш низькі темпи зростання цін у машинобудуванні та харчовій промисловості. Навіть в умовах економічного спаду у 2008 р. у всіх галузях спостерігалось зростання цін. Це значною мірою сприяло зниженню капіталомісткості продукції переробної промисловості. Високі темпи зростання цін на продукцію машинобудування та хімічної промисловості великою мірою вповільнили оновлення основного капіталу в галузях, що споживають продукцію цих галузей.

Структурні зрушення в промисловому виробництві вплинули на динаміку капіталомісткості виробництва. Визначальний вплив на зведений показник капіталомісткості в переробній промисловості справляла зміна капіталомісткості в галузях (табл. 3).

Таблиця 3

Кількісна оцінка впливу структурних зрушень і зміни галузевих рівнів питомих капітальних вкладень на зведений показник по переробній промисловості

Роки	Усього	У тому числі за рахунок	
		структурних зрушень	зміни рівня питомих затрат у галузі
2005	1,243	0,780	1,593
2006	1,271	0,680	1,868
2007	0,678	0,922	0,735
2008	0,795	0,990	0,803

У 2007 р. капіталомісткість продукції в порівнянні з попереднім роком знизилася за рахунок цього фактора на 26,5, у 2008 р. – на 19,7%. Позитивний вплив зміни структури реалізованої продукції переробної промисловості у 2007–2008 рр. пов'язаний в основному з підвищенням частки металургійної промисловості та машинобудування, де рівень капіталомісткості в розрахунку на приріст продукції значно нижчий, ніж в інших галузях переробної промисловості. Зниження питомої ваги більш капіталомістких галузей легкої та харчової промисловості в загальному обсязі продукції сприяло зниженню капіталомісткості в переробній промисловості в цілому.

Для визначення ефективності напрямів удосконалення структури промислового виробництва на перспективу нами були розроблені чотири варіанти. У I варіанті зростання виробництва продукції машинобудування передбачалося за рахунок скорочення металургійної та хімічної промисловості. У II варіанті збільшення виробництва продукції передбачалося на базі фактичної структури реалізованої продукції (без ПДВ); у III варіанті – за рахунок продукції металургійної та хімічної промисловості, а в IV варіанті – за рахунок галузей машинобудування. Вплив удосконалення структури переробної промисловості на капіталомісткість виробництва наведено в табл. 5.

Таблиця 5

Розрахунок показників ефективності виробництва додаткової продукції переробної промисловості

	Варіанти			
	I	II	III	IV
Вартість реалізованої продукції, млн грн	546 844,9	60 1529,4	601 529,4	601 529,4
Приріст продукції, млн грн	–	54 684,5	54 684,5	54 684,5
Те ж, у% до першого варіанта	–	10	10	10
Частка продукції машинобудування, %	29,3	18,1	16,7	25,8
Усього капітальних вкладень, млн грн	4 834,0	20 396,7	18 570,0	18 993,9
Те ж, у% до першого варіанта	–	421,9	384,2	392,9
Додаткові капітальні вкладення, млн грн	–	15 562,7	13736,0	14 159,9
Приріст на 1 грн додаткових інвестицій грошової виручки, грн	–	2,68	2,94	2,88
Інвестиції на одиницю реалізованої продукції (капіталомісткість виробництва додаткової продукції), грн/грн	–	0,37	0,34	0,35

Як видно з даних таблиці, для збільшення виробництва найбільша величина капітальних вкладень вимагалася в другому варіанті, у якому питомі капітальні вкладення на одиницю приросту продукції були найвищі (0,37 грн). У III та IV варіантах капіталомісткість виробництва додаткової продукції була практично однаковою. Це пояснюється тим, що капіталовкладення на одиницю приросту продукції в машинобудуванні, у хімічній промисловості та в металургії мало відрізнялися між собою.

Висновки. Як показали розрахунки, зміна капіталомісткості в переробній промисловості, у цілому, під впливом зміни питомої ваги галузей у 2005–2006 рр. була значною, але надалі намітилася тенденція до зниження впливу галузевих зрушень. У 2008 р. капіталомісткість продукції в порівнянні з попереднім роком знизилася за рахунок зазначеного фактора на 1%, у 2007 р. – на 7,8%, в 2006 р. – на 32,0%. Визначальний вплив на зведений показник капіталомісткості в галузях мала зміна капіталомісткості в галузях. Підвищення цін у базових галузях української економіки, особливо в металургії, перевищило падіння виробництва, що сприяло зниженню капіталомісткості. Прискорений розвиток машинобудування дозволить забезпечити зниження капіталомісткості продукції на 4% і на цій основі підвищити рівень добробуту населення.

1. Державна програма розвитку промисловості на 2003–2011 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1174.
2. Концепція проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року, затвердженої Кабінетом Міністрів України від 9 липня 2008 р. № 947-р.
3. Національна стратегія розвитку “Україна-2015” / [В. М. Геець, В. П. Семиноженко, Б. М. Данилишин, Б. Є. Квасюк]. – К. : Український форум, 2008. – 74 с.
4. Альоша А. Промышленная политика Украины: концептуальные ориентиры на среднесрочную перспективу / А. Альоша, В. Вишневский, Л. Збарзская // Экономика Украины. – 2009. – № 12. – С. 4–13.
5. Якубовский Н. Научно-инновационное обеспечение модернизации украинской промышленности / Н. Якубовский // Экономика Украины. – 2009. – № 10. – С. 4–14.
6. Киндзерский Ю. Экономическое развитие и трансформация промышленной политике в мире: уроки для Украины / Ю. Киндзерский // Экономика Украины, 2010. – № 5. – С. 4–15.
7. Золотарев А. Н. Повышение продуктивности воспроизводственных процессов: на примере машиностроения : монография / А. Н. Золотарев. Х. : Издательский дом “ИНЖЭК”, 2004. – 172 с.
8. Одотюк І. В. Структурні дисбаланси та середньострокові сценарії інноваційного інвестування наукомістких трансформацій у промисловості / І. В. Одотюк // Економіка промисловості. – 2008. – № 4. – С. 147–155.
9. Кириченко О. А. Антикризова інвестиційна політика України / О. А. Кириченко, О. І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1. – С. 64–74.

Рецензенти:

Садиков М.А. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Харківського національного університету внутрішніх справ;

Халін В.П. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту Харківського економіко-правового університету.